

**ВИСНОВОК**  
**про наукову новизну,**  
**теоретичне та практичне значення результатів**  
**дисертації Вергалюк Марії Миколаївни**  
**на тему «Біблійна фразеологія в сучасній українській**  
**мові: склад, семантична структура, динаміка,**  
**функціонування»**  
**на здобуття наукового ступеня доктора філософії**  
**зі спеціальності 035**  
**Філологія**

Дисертація присвячена актуальним проблемам сучасної лінгвоукраїністики. Лінгвісти неодноразово звертали увагу на те, що християнство великою мірою вплинуло на мовну практику українського народу. Фразеологізми з релігійним компонентом в українських лексикографічних працях привертати увагу багатьох учених. Біблія – одне з джерел поповнення фразеологічного складу української мови. Використання біблійних фразеологічних одиниць відображає важливий аспект духовного життя суспільства. Ці фразеологічні одиниці належать до найдавнішого шару української мови й сягають своїм корінням часів Київської Русі, коли було прийнято християнство.

**Актуальність дослідження** зумовлена високою частотою вживання біблійних фразеологічних одиниць в українській мові; суспільною значущістю біблійних фразеологічних одиниць для носіїв мови; фрагментарністю лінгвістичних досліджень цієї проблеми та великою потребою у поглибленому та систематичному вивченні фразеологізмів біблійного походження в українській мові, зокрема, їх динаміки та лексикографічного відтворення. Потребує ґрунтового дослідження й необхідність створення корпусу біблійних фразеологічних одиниць української мови за лексикографічними джерелами, а також дослідження функціонування біблійних фразем у

сучасних текстах художнього та публіцистичного стилів з метою простеження витоків духовності українського народу.

Обраний напрям дослідження відповідає плановій темі «Теоретичні засади формування джерельної бази тлумачної лексикографії сучасної української літературної мови» (протокол № 7 від 05 листопада 2015 р., державний реєстраційний номер 0116U002434) відділу лексикології, лексикографії та структурно-математичної лінгвістики Інституту української мови НАН України. Тему дослідження затвердила вчена рада Інституту української мови НАН України (протокол № 14 від 28 листопада 2016 року).

Структурування роботи, виклад матеріалу й оформлення дисертації здійснено відповідно до вимог до праць, поданих до захисту для здобуття наукового ступеня доктора філософії. Відзначимо, що теоретико-методологічну базу рецензованої роботи представлено вичерпно. Підготовлена анотація відповідає всім вимогам. У вступі сформульовано об'єкт, предмет, мету і завдання дослідження, питання про методи реалізації задекларованих завдань, висвітлено наукову новизну, вказано на теоретичну і практичну цінність результатів.

Дисертаційна робота складається із трьох розділів. У першому розділі розкрито теоретико-методологічні аспекти лінгвістичного вивчення та лексикографічного опису біблійних фразеологічних одиниць. У другому розділі представлено лексикографічне відтворення біблійних фразеологічних одиниць сучасної української мови, досліджено біблійні фразеологізми у різних аспектах: генетичному, семантичному, структурно-граматичному, емоційно-оцінному. Дослідниця вдало поєднує теоретичний апарат дослідження зі з'ясуванням практичних потреб сучасної фразеології та фразеографії. На багатому ілюстративному матеріалі, дібраному з текстів художньої та публіцистичної літератури, М.М. Вергалюк простежує особливості функціонування біблійних фразеологізмів, вдало класифікує їх за семантикою, компонентним складом, специфікою функціонування в тексті тощо. Загалом слід відзначити доцільне й уміле систематизування

дослідницею фразеологічних одиниць мови, яке вона виявила в усіх розділах дисертації. Особливо вдалим у цьому відношенні є третій розділ – «Функціонування узуальних біблійних фразеологічних одиниць та авторських інновацій у художньому та публіцистичному стилях сучасної української мови», у якому досліджено функціонування узуальних біблійних фразеологічних одиниць та авторських інновацій у художньому та публіцистичному стилях сучасної української літературної мови. З'ясовано, що популярність Біблії й зацікавленість біблійними текстами підвищили й активність використання в художніх і публіцистичних текстах біблійних фразеологічних одиниць, тобто окремих знаків сучасної мови, які або просто запозичені з Біблії, або піддалися семантичному впливу біблійних текстів.

Так, за структурно-семантичними ознаками дослідниця виокремлює такі біблійні фразеологічні одиниці: 1) номінативні зі структурою словосполучення; 2) номінативно-комунікативні, побудовані за моделлю речення; 3) вигуково-модальні.

За граматичними ознаками М.М. Вергалюк розрізняє: 1) іменникові, в яких головним компонентом біблійних фразеологічних одиниць виступають іменники; 2) дієслівні – дієслова; 3) адвербіальні – прислівники.

Важливою для макронаукових досліджень є класифікація біблійних фразеологічних одиниць за виконуваними функціями. У художніх текстах, зазначає дослідниця, біблійні фразеологічні одиниці виконують такі функції: номінативну, оцінну, емоційно-експресивну, прагматичну, функцію відтворення внутрішнього стану персонажа, функцію портретної характеристики, функцію мовної характеристики, функцію синонімічного вираження експресії, створення градації; функцію сюжетної основи; заголовну функцію; функцію заключного акорду; функцію створення гумору й сатири та ін.

Розділ про інноваційне вживання біблійних фразеологічних одиниць у сучасних художніх та публіцистичних текстах, де розглянуто процеси модифікації та трансформації фразеологізмів, є одним з найвиразніших і



найважливіших у цій дисертаційній праці. У ньому представлено новітнє осмислення біблійної фраземіки багатьма сучасними письменниками.

Дослідниця вдало систематизує модифіковані біблійні фразеологічні одиниці за ознакою зміни їхнього компонентного складу. Розрізняє такі групи модифікованих біблійних фразеологічних одиниць:

1) у яких відбулася заміна компонента фразеологічної одиниці субститутом-інтенсифікатором;

2) модифікованих біблійних фразеологічних одиниць, до складу яких уведено: а) компонент-конкретизатор; б) компонент-інтенсифікатор.

Дослідниця розглядає також комбінований різновид модифікацій біблійних фразеологічних одиниць.

Результати систематизування модифікованих біблійних фразеологічних одиниць, представлених у творах сучасної художньої літератури та публіцистики, здобувачка доречно увиразнює діаграмою, поданою в додатках до дисертації.

Заслуговує на увагу важливий і переконливий висновок дослідниці щодо зникнення книжного забарвлення біблійних фразеологічних одиниць у текстах сучасної художньої літератури та публіцистики. Біблійні фразеологічні одиниці постають органічною частиною сучасної комунікації.

Методологія дослідження має комплексний характер, який визначають мета і завдання роботи. Для досягнення поставленої мети у роботі поєднано загальні (метод індукції та дедукції, аналізу та синтезу, гіпотези та спостереження) та спеціальні методи наукового пізнання.

Серед лінгвістичних методів наукового пізнання важливе місце у дослідженні належить описовому методу – дослідженню мовних одиниць для пояснення особливостей їхньої будови та функціонування в синхронії. Завдяки описовому методу уможливлено вивчення й опис різних типів значень біблійних фразеологічних одиниць на підставі семантичних і структурних показників. На основі цього методу здійснено граматичну та структурно-семантичну класифікації фразеологічних одиниць біблійного походження.

Для дослідження аспекту функціонування біблійних фразеологічних одиниць у лексикографічних джерелах та в текстах художнього і публіцистичного стилів використано метод суцільної вибірки. З цією ж метою та для більш точної диференціації біблійних фразеологічних одиниць у межах фразеологічного фонду української мови залучено методи фразеологічної ідентифікації та контекстного аналізу.

Контекстний аналіз дає змогу розкрити значення досліджуваних елементів і представляє їх у єдності з оточенням. За допомогою контекстного аналізу вдалося ідентифікувати біблійні фразеологічні одиниці та з'ясувати їхні значення у конкретних текстах.

Методи лексикографічної та текстово-стильової ідентифікації використано з метою виокремлення фразеологічних одиниць, які походять із Біблії.

Структурний метод у дослідженні біблійних фразеологічних одиниць застосовано з метою вивчення певного мовного явища як системи із чітко співвіднесеними та пов'язаними між собою елементами, зв'язками між ними та їхніми функціями.

Основне призначення методу стилістичного аналізу у роботі – виявлення характерних тенденцій функціонування біблійних фразеологічних одиниць у художньому та публіцистичному стилях сучасної української літературної мови.

За допомогою методу лексикографічного аналізу, суть якого полягає у визначенні місця біблійних фразеологічних одиниць в українських лексикографічних працях, вдалося порівняти лексикографічні тлумачення досліджуваних мовних одиниць у словниках, виданих у різні періоди, з метою встановлення достовірності відтворення їхньої семантики, а також підтвердити гіпотези про структурно-семантичні видозміни фразеологічних одиниць.

За допомогою методу аналізу словникових дефініцій детально проаналізовано способи фіксації біблійних фразеологічних одиниць в



українських фразеологічних словників і виокремлено найбільш продуктивні типи моделей лексикографічної репрезентації бібліїзмів.

Вищезгадані методи лінгвістичного аналізу становлять достатню підставу для продуктивного дослідження біблійних фразеологічних одиниць української мови. Комплексний підхід у застосуванні цих методів дав змогу детально проаналізувати й розкрити особливості бібліїзмів через їх відображення у фразеологічній системі мови.

**Наукова новизна результатів дослідження** полягає в тому, що у ній передбачено фундаментальне висвітлення й раніше окреслених, але недостатньо опрацьованих аспектів, а саме: запропоновано цілісний аналіз фразеологізмів біблійного походження в українській мові. Крім цього, у дисертації сформовано корпус біблійних фразеологічних одиниць української мови за лексикографічними джерелами, а також досліджено особливості їх функціонування у текстах художнього та публіцистичного стилів. Уперше здійснено комплексний аналіз способів інноваційного вживання біблійних фразеологічних одиниць у сучасній художній прозі та публіцистиці.

Найбільш істотні наукові результати в роботі можна окреслити такими положеннями:

- досліджено лексикографічну фіксацію бібліїзмів та сформовано корпус біблійних фразеологічних одиниць української мови за лексикографічними джерелами;
- проаналізовано структурно-семантичні та стилістичні особливості біблійних висловів у сучасній українській мові;
- простежено динаміку функціонування біблійних фразеологічних одиниць;
- досліджено функціонування біблійних фразеологічних одиниць у сучасних текстах художнього та публіцистичного стилів;
- з'ясовано типи перетворювальних прийомів, що лежать в основі фразеологічних інновацій у сучасних текстах художнього та публіцистичного стилів;

- визначено функції фразеологічних інновацій та з'ясовано прагматичний потенціал перетворювальних фразеологічних одиниць.

Вважаємо, що **достовірність положень і висновків** у дисертації забезпечує багатоаспектний аналіз зібраного матеріалу і репрезентативна джерельна база:

а) фразеологічні словники та словники крилатих слів української літературної мови другої половини ХХ – початку ХХІ ст. (Коваль А. П., Коптілов В. В. Крилаті вислови в українській літературній мові; Коваль А. П. Крилате слово; Коваль А. П., Коптілов В. В. Крилаті слова в українській літературній мові; Коваль А. П. Спочатку було Слово: Крилаті вислови біблійного походження в українській мові; Колоїз Ж. В. Слово Благовісті: Словник-довідник фразем біблійного походження; Удовиченко Г. М. Словник українських ідіом; Словник української мови в 11 томах. Додатковий том: у 2-х кн.; Ярещенко А. П. Сучасний фразеологічний словник української мови; Словник фразеологізмів української мови / Уклад.: В. М. Білоноженко та ін.; Фразеологія перекладів Миколи Лукаша; Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. Фразеологічний словник української мови; Удовиченко Г. М. Фразеологічний словник української мови: у 2-х т.);

б) матеріал, отриманий методом суцільної вибірки із сучасних текстів художнього (Василь Рубан «На протилежному боці від добра»; Василь Шкляр «Елементал», «Маруся», «Ностальгія»; Віктор Баранов «Не вір, не бійся, не проси»; Володимир Лис «Графиня», «Соло для Соломії»; Володимир Дрозд «Листя землі»; Ірен Роздобудько «Гудзик», «Гудзик – 2. Десять років по тому», «Ескорт у смерть»; Ліна Костенко «Записки українського самашедшого»; Марія Матіос «Мерці», «Черевички Божої Матері», «Чотири пори життя»; Мирослав Дочинець «Вічник», «Криничар», «Многі літа – благі літа», «Світован»; Роман Іваничук «Бо війна – війною...», «Вода з каменю», «Журавлиний крик», «Країна Ірредента», «Орда», «Саксаул у пісках», «Торговиця», «Хресна проща», «Четвертий вимір»; Юрій Андрухович «Дванадцять обручів») та публіцистичного стилів (Євген Сверстюк «Блудні



сини України», «Правда полинова»; Євген Гуцало «Ментальність орди»; Ліна Костенко «Гуманітарна аура нації, або Дефект головного дзеркала»; Микола Рябчук «Дві України: реальні межі, віртуальні війни»; Оксана Забужко «Хроніки від Фортінбраса»).

Високо оцінюємо кількість та якість використаного матеріалу, докладність його аналізу, що зумовлює достовірність результатів дисертаційної роботи.

### **Теоретичне та практичне значення представленої дисертації.**

**Теоретичне значення роботи** полягає у з'ясуванні окремих теоретичних питань фразеології, в науковому осмисленні й аналізі біблійних фразеологічних одиниць. Теоретичні висновки сприяють розширенню та узагальненню знань про біблійні фразеологічні одиниці, відкривають нові можливості для вивчення їх динаміки та функціонування.

Висновки після розділів і загальні висновки в дисертації цілісно підсумовують результати спостережень авторки.

**Практичну цінність** одержаних результатів бачимо в тому, що сформульовані теоретичні положення та інтерпретований матеріал у сфері біблійної фразеології можуть бути використані: а) для написання нових праць з фразеології; б) для поглибленого вивчення функціонування фразеологізмів у сучасних художніх та публіцистичних текстах; в) для укладання фразеологічних словників української мови; г) для написання підручників і навчальних посібників із фразеології; д) у викладанні курсів із фразеології української мови.

**Повнота викладення матеріалів у публікаціях.** М. М. Вергалюк висвітлила отримані наукові результати відповідно до мети роботи в десяти одноосібних публікаціях у наукових фахових виданнях України, які на дату їхнього опублікування внесені до переліку наукових фахових видань України, затвердженого в установленому законодавством порядку. Одна стаття надрукована в науковому періодичному виданні іншої держави (в



Угорщині) з наукового напрямку, за яким підготовлено кваліфікаційну працю здобувачки.

Результати дисертації також пройшли належну апробацію на наукових конференціях.

## **ВИСНОВОК**

Усі наукові результати, які викладені в дисертаційній роботі та виносяться на захист, авторка отримала самостійно. Зміст дисертації відповідає задекларованій меті, наукові завдання, які поставила здобувачка, виконано повністю, мети дослідження досягнуто. Анотація, структура й обсяг роботи відповідають встановленим вимогам. У публікаціях здобувачки відображено основні положення дисертації.

Викладене дає змогу зробити висновок про те, що дослідження М.М. Вергалюк «Біблійна фразеологія в сучасній українській мові: склад, семантична структура, динаміка, функціонування» є завершеною працею, у якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що сукупно розв'язують конкретне наукове завдання, яке має значення для розвитку сучасного мовознавства. Дисертація здобувачки – новітнє комплексне дослідження біблійної фразеології, яка є нині органічною частиною українського світосприймання. М.М. Вергалюк досягла мети дослідження, виконала усі визначені завдання, застосувала усі можливі методи й прийоми, створила власну наукову працю, яка має перспективу подальшого поглиблення й розвитку.

Дисертація Вергалюк Марії Миколаївни відповідає вимогам п. 10 «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167, та може бути представлена у спеціалізованій вченій раді для присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 035 Філологія.

Результати дисертаційної роботи М.М. Вергалюк обговорено і

схвалено на науковому семінарі відділу лексикології, лексикографії та структурно-математичної лінгвістики Інституту української мови НАН України 25 серпня 2020 року.

**Голова засідання:**

доктор філологічних наук, професор,  
завідувач відділу лексикології, лексикографії  
та структурно-математичної лінгвістики,  
Інститут української мови НАН України

Є.А. Карпіловська

**Рецензенти:**

доктор філологічних наук, професор,  
провідний науковий співробітник відділу стилістики,  
культури мови та соціолінгвістики,  
Інститут української мови НАН України

С.О. Соколова

доктор філологічних наук,  
старший науковий співробітник, завідувач відділу  
історії української мови та ономастики,  
Інститут української мови НАН України

В.П. Шульгач

10.09.2020 р.



Є.А. Карпіловській, С.О. Соколовій,  
В.П. Шульгачу